

Maretak maakt bomen monumentaal

Bert Maes/Frank Moens

De maretak (*Viscum album*), ook wel vogellijm of mistel genoemd, in Engeland mistletoe, in Frankrijk gui, is wellicht de wonderlijkste van de inheemse houtige gewassen in ons land. Ze zijn vooral houtig aan de voet en vormen daar jaarringen. Als vogelnesten of heksenbezems zitten deze halfparasieten in de boomkruinen van populieren en andere bomen. Ze zijn wintergroen en vallen in het bladloze seizoen daarom

extra op. De maretak komt in Nederland sporadisch voor en voornamelijk in het zuiden van het land, op enkele uitzonderingen na. In het register van Monumentale bomen is een speciale categorie opgenomen voor bomen die niet direct vanwege hun voorkomen bijzonder zijn, vanwege het herbergen van zeldzame planten of dieren. Daaronder bevindt zich de maretak.

Maretak in het zuid Nederlands landschap. De altijd groene maretak is vooral in de winter goed zichtbaar in de kronen van in dit geval de populieren.

foto's: Bert Maes

Wereldwijd vijftien soorten

De maretak hoort tot de familie van de Loranthaceae of vogellijmfamilie, die alle uit halfparasieten bestaan. De meeste soorten van deze plantenfamilie komen voor in de tropen. De maretak bereikt in ons land de grens van zijn noordelijk verspreidingsgebied, maar komt zelfs tot in Zuid-Scandinavië voor. Na de ijstijd heeft de soort zich

ongeveer negenduizend jaar geleden hier weer gevestigd. In het Atlanticum was de grens zelfs noordelijker dan nu, vanwege het warmere klimaat toen. Ofschoon de soort warmteminnend is kan hij redelijk goed tegen vorst, zelfs beter dan bijvoorbeeld de hulst of klimop. Over de hele wereld zijn ongeveer vijftien soorten maretaksoorten bekend. In Midden-Europa worden er drie ondersoorten onderscheiden van de maretak waarvan er één uitsluitend op zilversparren parasiteert en een ander op grove den voorkomt. In Zuid-Europa zijn er nog andere soorten te onderscheiden waaronder de roodbessige olijfmaretak. In Duitsland komt nog de eikenmaretak voor (*Loranthus europaeus*) die eveneens wintergroen is en enigszins op de gewone maretak lijkt. De eikenmaretak behoort tot een andere plantenfamilie.

Maretakken zijn halfparasieten. De bladeren zijn groen waardoor de plant zelf in staat is tot fotosynthese (het omzetten van koolzuur en water in zetmeel en zuurstof). Voor de aanvoer van water en voedingsstoffen is hij echter afhankelijk van zijn gastheer, waarin hij met zijn wortels verankerd zit.

De maretak vertakt zich gaffelvormig wat bij de hogere planten zelden voorkomt. De bladeren zijn langwerpige spatelvormig, leerachtig en hebben een typisch geelgroene kleur. De maretak is tweehuizig (mannelijke en vrouwelijke exemplaren) en heeft heel kleine, viertallige, geelgroene bloempjes die in maart-april bloeien. De nectarhoudende bloemen worden bestoven door de wind en door insecten, vooral vliegen en bijen. De maretak heeft witte bessen die gemakkelijk door vogels, vooral lijsters en mezen, verspreid worden. Ze plakken aan de snavel die op de takken worden afgewreven. Ook via het darmkanaal kan de verspreiding plaats vinden.

Voorkeur voor kalk

De maretak komt uitsluitend voor op kalkrijke bodems, vandaar dat we ze vooral in het mergel- en krijtgebied van Zuid-Limburg aantreffen, meestal op Canadese populieren. Geconstateerd is dat de maretak sedert het begin van deze eeuw drastisch is achteruit gegaan. In het algemeen is de vestiging in populieren toegenomen en in de hoogstamboomgaarden juist afgenomen na 1950. Er wordt beweerd dat de inheemse Zwarte populier nooit als gastboom optreedt. Uit nauwkeurige waarnemingen blijkt dat er in vele boomsoorten zo nu en dan maretakken voorkomen: meidoorn, robinia, grove den, linde, wilgensoorten, appel, peer, berk, esdoorn, lijsterbes, es, dwergmispel, kersen, eik, hazelaar en haagbeuk. Op de beuk komt de maretak nooit voor. Over het algemeen berokkenen maretakken de gastbomen weinig schade. Op langere termijn en door overgrote aantallen kan er echter wel schade optreden.

Omringd door geheimzinnigheid en mythen

Het woord maretak betekent waarschijnlijk hek-sentak. Net als heksenbezems in berken en heksenkringen die paddestoelen kunnen vormen vond men het een vreemd verschijnsel. In de Griekse mythologie hanteerde Persephone een toverstok van maretak, de magische sleutel van de poorten van de onderwereld. De Keltische druïden kenden bijzonder krachten toe aan de maretak, vooral als ze op eiken groeiden, wat overigens niet zo veel voorkomt. In de bekende stripverhalen van Asterix en Obelix is maretak gesneden van eiken een van de belangrijkste ingrediënten voor een toverdrank die je onoverwinnelijk maakt. De plant stond symbool voor eeuwig leven en vruchtbaarheid. Het gebruik in de kersttijd is daar een overblijfsel van: een takje maretak wordt boven de ingang van een deur gehangen, en een man mag een vrouw daaronder kussen. In de kersttijd zien we dan ook enige handel en aanvoer van maretakken uit Frankrijk en Oost-Europa, waar die plaatselijk heel algemeen zijn. Takken zijn altijd in het wild verzameld.

Zelf zaaien

In Nederland is de soort eigenlijk alleen in Zuid-Limburg vrij algemeen. Daarbuiten komt de maretak nauwelijks voor. Spontane vestigingen zijn

In de stripverhalen over Asterix en Obelix neemt de maretak een belangrijke plaats in. De druide gebruikte takken als ingrediënt voor de toverdrank die gebruikers ervan onoverwinnelijk maakt.

uiterst zeldzaam. In botanische tuinen en andere bijzondere tuinen, o.a. in Utrecht en Wageningen, zijn ze soms geënt op een meidoorn.

Een object van de kwekerijen is de maretak echter tot nu toe niet geworden, ondanks het feit dat er zeker enige handelswaarde bestaat in de wintermaanden. Entproeven zijn in het verleden zeker wel gedaan. Enkele jaren geleden werden in de heemtuin van Rucphen proeven gedaan met uitsmeren van de bessen op appelbomen, robinia, lijsterbes en meidoorn.

Kunstmatig geënt doen ze het ook op kalkarme grond. Na drie tot vijf jaar komt de maretak in bloei.

Wanneer u zelf wilt proberen maretak te laten ontkiemen, moet u beschikken over rijp zaad verzameld tijdens een vakantie in de late herfst in zuidelijker Europa. In ons klimaat rijpen de zaden meestal pas in februari. U maakt een kleine bastwond in een geschikte gastheer en drukt daar het zaad er stevig in vast.

‘Monumentale’ maretak

In het register van monumentale bomen staan enkele objecten beschreven, niet vanwege de bijzondere boom, maar vanwege het voorkomen van maretak. In Vaals bijvoorbeeld, staan in een parkje aan de Beemderlaan twee schietwilgen met ruim twintig groene maretakbollen in de kroon. De bomen verkeren in een minder goede staat, maar de maretak gedijt goed. In verschillende arboreta in ons land (Wageningen, Trompenburg te Rotterdam, Oude Hortus in Utrecht) is met succes maretak in verschillende boomsoorten gezaaid of geënt. Aan een van de singels in Utrecht groeit bij het bolwerk Sonnenburgh een maretak in een meidoorn. Waarschijnlijk is dit het werk geweest van ijverige biologiestudenten van de vroegere nabijgelegen faculteit.

Maretak ‘verplant’

In 1986 heeft Rijkswaterstaat in Scheemda (provincie Groningen) nog met succes een maretak kunnen behouden. De maretak groeide op een ongeveer 40-jarige populier die omgezaagd moest worden vanwege de verbreding van de Rijksweg 7 (Groningen-Nieuwe Schans). Omdat het in Nederland de meest noordelijke vindplaats was, is in overleg met Foppie Brouwer besloten de tak waarop de maretak groeide te marcotteren, zodat de tak wortels ging vormen. Daarna werd de tak met nieuwe wortels en al en met de maretak erop, afgezaagd en in de Hortus van Haren geplant. Daar heeft de combinatie het nog vele jaren goed gedaan, totdat de Hortus helemaal gereconstrueerd werd, zodat hij toen alsnog verdwenen is.

tekening Maretak: Humphrey Bennett, Baarn

Dit artikel verscheen in een andere vorm in Tuin & Landschap nr. 3, 4 februari 1999